

Федонюк С. В.

канд. геогр. наук, доц.,

декан факультету міжнародних відносин

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Наслідки приєднання до ЄС: Польща на фоні країн ЦСЄ

Розглянемо наслідки перших років членства у Європейському Союзі. Для країн ЦСЄ не справдилися побоювання щодо погіршення економічної ситуації і послаблення темпів розвитку в результаті можливого «шоку членства». Навпаки, для ряду держав тенденції прискореної динаміки розвитку, які спостерігалися до вступу, значно зміцнилися і закріпилися при збереженні надзвичайно міцного макроекономічного фундаменту росту. Так, у 2004 р. польська економіка розвивалася найвищими темпами за останні сім років. Темпи росту ВВП склали 5,3 % (в порівнянні з 3,8% у 2003 році), споживчого попиту – 3,2 %, інвестиційного попиту – 5,1 %. Зокрема, членство в ЄС зміцнило тенденцію прискорення інвестиційного попиту, динаміка якого ще в кінці 2003 р. була близькою до нуля, а в останньому кварталі 2004 р. сягнула 7,2 %.

Динаміка росту ВВП нових членів була значно вищою, ніж у країнах ЄС-15, що дає підстави прогнозувати зменшення відмінностей, які відділяють країни ЦСЄ і Балтії від держав ЄС-15 у рівні розвитку.

Починаючи з 2005 р. економічне зростання в регіоні ЦСЄ дещо сповільнилося порівняно з 2004, коли основним стимулом був саме вступ до ЄС. Проте показники приросту залишилися на високому рівні, пересічно понад 5%, більш ніж втричі вищим, ніж в EU15. Прогнозується продовження періоду інтенсивного росту принаймні до кінця 2008 р. (рис. 1).

У 2005 р. лідером регіону була Чехія – 6% приросту ВВП, головною причина чого були сприятливі умови для нарощування експорту, тоді як приріст внутрішнього попиту був незначним. Головним рушієм зовнішньої торгівлі стало виробництво автомобілів та їх частин. Ця тенденція збереглася в 2006 р. і, очевидно, буде визначальною у найближчому майбутньому.

Після успішного 2004 р. словацька економіка ще більше прискорилася у 2005 і 2006 рр. В результаті рівень приросту ВВП у 6% був найвищим від 1996 р. Найістотніший внесок у дав місцевий попит, спричинений стрімким приростом інвестицій і пожвавленням сімейного споживання. У 2006 р. словацька економіка підтвердила темпи ще швидшим зростанням, пов'язаним із розширенням експорту.

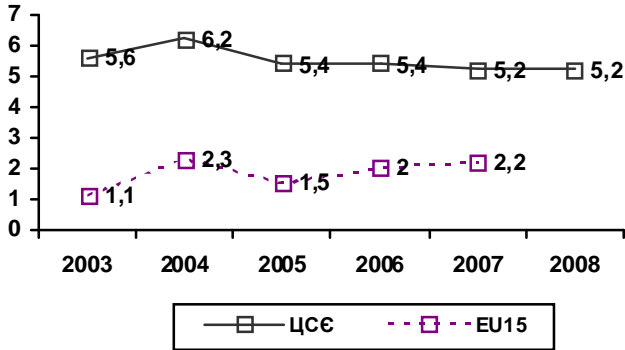

Рис. 1. Реальний приріст ВВП у країнах ЦЄ та ЄС-15 (включно з прогнозом до 2008 р.).

За даними PMR.LTD// Strong but fading economic growth in Russia and good prospects for Slovakia and the Czech Republic, 2006. http://www.pmrpublications.com/index.php?pr_id=43

Обидві країни були вибрані для розміщення автомобільних заводів ТНК ("Тойота"-ПСА в Чехії та ПСА і "Хенде" у Словаччині). Завдяки притоку ПЗІ в крупні проекти автоскладальних підприємств Словаччина перетворюється в потужний європейський центр автомобілебудування.

В Угорщині приріст ВВП так само дещо сповільнився у першій чверті 2005 року, хоча надалі вирівнявся і з 2006 р. знов почав посилюватися. Тут приріст також був зумовлений передусім посиленням експорту на фоні позитивної інвестиційної динаміки. У 2006 р. умови розвитку угорської економіки ще покращилися, позитивно підкріплені поживанням місцевого попиту у результаті зниження податків. Зростає експорт, посилюється приплив інвестицій, і, загалом, економіка стимулюється експансійною політикою уряду.

Держави Балтії обігнали інші країни регіону – темпи їх зростання склали в 2004 році від 5,5 до 7,5%, що перевищило рівень 2003 р.

Якщо аналізувати рівень ВВП на особу, то серед держав-нових членів ЄС на час вступу найкращі позиції мала Словенія, яка досягла рівня цього показника близько 70 % від середнього в ЄС. На другому місці – Чехія (майже 60 %), на третьому Угорщина – близько 50 %, далі йдуть Польща (37 %), Естонія (35 %), Литва (30 %) і Латвія – близько 30 %. Якщо прийняти, що темп економічного росту у Словенії, Польщі та Естонії утримується, то Словенія зі своїми темпами (від 2000 р. – пересічно понад 4 %) вже в 2020 р. досягне середнього рівня в ЄС.

Окрім експорту й великого внутрішнього попиту, стимулом для зростання ВВП в країнах ЦСЄ було, як і раніше, поліпшення міжнародного ділового клімату.

Вступ у ЄС в багатьох країнах викликав одномоментне зростання цін, оскільки їм довелося привести свої податки у відповідність з акцизами ЄС на паливо і алкоголь. Середній рівень інфляції в країнах ЦСЄ підвищився з 3,1% в 2003 році до 4,4 % у 2004 р. Зростання споживчих цін у 2004 році в усіх країнах ЦСЄ виявилось вищим, ніж в 2003 році, за винятком Угорщини, Словацької Республіки і Словенії, де боротьба з інфляцією залишається важливою передумовою переходу на євро. Хоча це зростання певною мірою відображає тимчасові наслідки вступу в ЄС, свою роль зіграли й інші чинники. У першій половині 2004 р. зростання цін змусило центральні банки Латвії, Польщі і Чеської Республіки вперше за останні роки підвищити облікові ставки. Проте в Словацькій Республіці, не дивлячись на сильний інфляційний тиск, центральний банк з січня 2004 р. кілька разів знижував облікову ставку, щоб не допустити зміцнення крони. Трохи пізніше облікові ставки були знижені і в Чеській Республіці.

Інфляція, % до попереднього року, на основі гармонізованого індексу споживчих цін (harmonised index of consumer prices (HICP))

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	2.6	2.1	1.6	2.4	2.5	2.1	1.9	2.1	2.2
EU-15	1.7	1.3	1.2	1.9	2.2	2.1	2.0	2.0	2.1
Зона євро	1.6	1.1	1.1	2.1	2.3	2.2	2.1	2.1	2.2
Чехія	8.0	9.7	1.8	3.9	4.5	1.4	-0.1	2.6	1.6
Естонія	9.3	8.8	3.1	3.9	5.6	3.6	1.4	3.0	4.1
Кіпр	3.3	2.3	1.1	4.9	2.0	2.8	4.0	1.9	2.0
Латвія	8.1	4.3	2.1	2.6	2.5	2.0	2.9	6.2	6.9
Литва	10.3	5.4	1.5	1.1	1.6	0.3	-1.1	1.2	2.7
Угорщина	18.5	14.2	10.0	10.0	9.1	5.2	4.7	6.8	3.5
Мальта	3.9	3.7	2.3	3.0	2.5	2.6	1.9	2.7	2.5
Полща	15.0	11.8	7.2	10.1	5.3	1.9	0.7	3.6	2.2
Словенія	8.3	7.9	6.1	8.9	8.6	7.5	5.7	3.7	2.5
Словацьчина	6.0	6.7	10.4	12.2	7.2	3.5	8.4	7.5	2.8

Загальні витрати на сімейне споживання¹⁵

	Як частка ВВП			На особу (ПКС)			Зростання: 2004/2000, %
	1995	2000	2004	1995	2000	2004	
EU-25	56.8	57.6	56.9	8 800	11 600	12900	11,2
EU-15	56.8	57.5	56.8	9 800	12 700		
Зона євро	56.5	56.9	56.5	9 700	12 500		
Чехія	51.8	54.5	51.9	5 500	7 100	8 300	16,9
Естонія	60.3	59.6	58.0	3 100	5 000	7 000	40,0
Кіпр	82.7	84.3	75.9	10 400	13 700	14 200	3,6
Латвія	63.5	60.7	61.1	2 900	4 300	5 900	37,2
Литва	66.7	65.9	66.0	3 500	5 100	7 100	39,2
Угорщина	56.4	56.1	53.8	4 300	6 000	7 300	21,7
Мальта		75.7	76.3	:	12 000	12 200	1,7
Польща	59.5	63.0	63.2	3 700	5 900	7 000	18,5
Словенія	61.6	59.1	57.2	6 500	8 700	10200	17,2
Словаччина	53.8	56.3	55.8	3 600	5 400	6 700	24,1

Динаміка обмінних курсів щодо євро¹⁶

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Чехія	34.696	34.457	35.93	36.049	36.884	35.599	34.068	30.804	31.846	31.891	29.782
Естонія	14.984	15.273	15.713	15.748	15.647	15.647	15.647	15.647	15.647	15.647	15.647
Кіпр	0.5916	0.5919	0.5824	0.5793	0.5788	0.5739	0.5759	0.5753	0.5841	0.5819	0.5768
Латвія	0.6895	0.6996	0.6594	0.6602	0.6256	0.5592	0.5601	0.5810	0.6407	0.6652	0.6962
Литва	5.232	5.079	4.5362	4.4844	4.2641	3.6952	3.5823	3.4594	3.4527	3.4529	3.4528
Угорщина	164.55	193.76	211.65	240.57	252.77	260.04	256.59	242.96	253.62	251.66	248.05
Мальта	0.4614	0.4577	0.4375	0.4350	0.4258	0.4041	0.4030	0.4089	0.4261	0.4280	0.4299
Польща	3.1705	3.4223	3.7155	3.9165	4.2274	4.0082	3.6721	3.8574	4.3996	4.5268	4.0230
Словенія	154.88	171.78	180.99	185.95	194.47	206.61	217.98	225.98	233.85	239.09	239.57
Словаччина	38.865	38.923	38.113	39.541	44.123	42.602	43.300	42.694	41.489	40.022	38.599

Середній рівень бюджетного дефіциту скоротився незначно – з 3,9% ВВП в 2003 році до 3,4% ВВП у 2004 році. Надалі рівні бюджетного дефіциту в Угорщині, Польщі і Чеській Республіці продовжують залишатися високими. Найкращі бюджетні показники, як і

¹⁵ За даними Євростат (Eurostat yearbook 2006-07)

¹⁶ За даними Євростат (Eurostat yearbook 2006-07)

раніше, мають країни, що у 2004 р. приєдналися до механізму валютних курсів – їх бюджетні дефіцити нижчі від встановленого ЄС граничного рівня в 3% ВВП.

Дефіцит поточних операцій зберігся в середньому на рівні нижче 6% ВВП. В низці країн високі об'єми інвестицій і показники споживання, що підживляються кредитним бумом, привели до подальшого зростання імпорту. У 2004 році через серйозне розбалансування бюджету і подальшого реального зміцнення форинта дефіцит поточних операцій досяг в Угорщині близько 8,6% ВВП. У державах Балтії дефіцит поточних операцій як і раніше перевищував середні показники по регіону. Останніми роками Словацькій Республіці вдається стримувати хронічно високий дефіцит поточних операцій завдяки різкому нарощуванню об'ємів експорту, головним чином, автомобілів.

Бюджетний дефіцит, державний борг¹⁷

	Дефіцит бюджету, % від ВВП				Державний борг, % від ВВП			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
EU-25	-2.3	-3.0	-2.6	-2.3	60.5	62.0	62.4	63.4
EU-15	-2.2	-2.9	-2.6	-2.3	61.5	63.1	63.4	64.6
Зона євро	-2.5	-3.0	-2.8	-2.4	68.1	69.3	69.8	70.8
Чеська республіка	-6.8	-6.6	-2.9	-2.6	28.8	30.0	30.6	30.5
Естонія	1.0	2.4	1.5	1.6	5.5	6.0	5.4	4.8
Кіпр	-4.5	-6.3	-4.1	-2.4	65.2	69.7	71.7	70.3
Латвія	-2.3	-1.2	-0.9	0.2	13.5	14.4	14.6	11.9
Литва	-1.4	-1.2	-1.5	-0.5	22.3	21.2	19.5	18.7
Угорщина	-8.4	-6.4	-5.4	-6.1	55.0	56.7	57.1	58.4
Мальта	-5.6	-10.2	-5.1	-3.3	61.2	71.3	76.2	74.7
Польща	-3.2	-4.7	-3.9	-2.5	39.8	43.9	41.9	42.5
Словенія	-2.7	-2.8	-2.3	-1.8	29.7	29.1	29.5	29.1
Словацька Республіка	-7.7	-3.7	-3.0	-2.9	43.3	42.7	41.6	34.5

¹⁷ За даними Євростат (Eurostat yearbook 2006-07)

**Економічні показники розвитку держав ЦСЄ і Балтії у 2004 р.
(році вступу до ЄС)¹⁸**

	Населення (млн.)	Ріст ВВП (%)	Інфляція на кінець року (%)	Прямі закордонні інвестиції в чистому об'ємі (млн. дол. США)	Показник процесу переходу (пересічна величина дев'яти показників за шкалою ЄБРР, максимальна величина – 4,33)
Чеська Республіка	10,3	4,0	2,8	5 000	3,74
Естонія	1,4	5,5	5,0	557	3,74
Угорщина	10,0	4,0	5,5	1 891	3,85
Латвія	2,3	7,5	7,3	365	3,56
Литва	3,5	7,0	2,8	500	3,48
Польща	38,3	5,4	4,4	4 316	3,66
Словацька Республіка	5,4	5,4	6,0	960	3,56
Словенія	2,0	4,5	3,2	-71	3,37

Для польської економіки головними наслідками членства в ЄС у році вступу треба вважати зміцнення економічної активності упродовж місяців, які передували вступу до ЄС, динамічний ріст польського експорту, особливо в галузях, пов'язаних з продажем продуктів споживання сільськогосподарського виробництва (внаслідок цього зменшилося від'ємне сальдо зовнішнього товарообміну), і виразне зростання довіри до Польщі як країни зі стабільною економічною позицією¹⁹.

Незважаючи на несприятливі зовнішні економічні умови вступу Польщі до ЄС - такі як слабка динаміка розвитку держав ЄС чи значне зростання світових цін на сировину і внаслідок цього зростання собівартості продукції, польська економіка легко справилася з включенням її до структур ЄС і плавним переходом до функціонування в межах єдиного ринку. Справджується макроекономічний сценарій збільшення темпів економічного зростання після приєднання²⁰.

¹⁸ За даними ЄБРР

¹⁹ За даними Fitch (<http://www.fitchratings.com>) і Standard&Poors (www.standardandpoors.com).

²⁰ Bilans korzyści i kosztów przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, UKIE. Warszawa, 2003.

Зростання ВВП у 2004 р, було найвищим з 1997 р. і за даними Головного управління статистики (GUS) реально склав 5,3%²¹.

Швидке зростання ВВП супроводжувалося збереженням у Польщі міцного макроекономічного підґрунтя, високого рівня зрівноваження росту. Дефіцит платіжного балансу (на рівні близько -1,5 % ВВП у 2004 р.) був не лише меншим, ніж у 2003 р., але й був найменшим у регіоні (у Чехії він зріс до -6,5 % ВВП, а в Угорщині - до небезпечного рівня -9 % ВВП). Це покращення було, головним чином, наслідком зростання експорту і скорочення торговельного дефіциту, а також збільшення додатного сальдо трансферів, пов'язаного з притоком коштів з фондів ЄС. Перші квартали членства Польщі в Євросоюзі характеризувалися швидким економічним ростом за сприятливої кон'юнктури на внутрішньому ринку і очікувань підприємств, які стосувалися майбутнього продажу, інвестицій та зайнятості.

Платіжний баланс, 2004²²

	Торгівля (EUR 1000 млн)		Баланс (% ВВП)				
	Експор т	Імпор т	Загало м	Товар и	Послуг и	Прибуто к	Поточні трансфер и
EU-25	953.7	983.0	-0.1	-0.3	0.4	0.1	-0.4
EU-15	1 050.6	1 033.6	0.4	0.2	0.4	0.3	-0.5
Зона євро	1 128.2	1 022.9	0.6	1.4	0.4	-0.4	-0.7
Чехія	54.1	54.9	-6.1	-1.0	0.4	-5.7	0.2
Естонія	4.8	6.4	-12.7	-17.5	9.7	-6.3	1.5
Кіпр	0.9	4.2	-5.7	-26.2	23.2	-3.9	1.2
Латвія	3.4	5.7	-13.0	-20.3	4.4	-2.0	4.9
Литва	7.5	9.4	-7.7	-10.6	3.6	-2.7	2.0
Угорщина	45.1	47.5	-8.6	-3.0	0.2	-6.0	0.3
Мальта	2.1	2.8	-9.5	-15.8	8.9	-1.2	-1.4
Польща	65.9	70.5	-4.2	-2.2	0.4	-4.6	2.2
Словенія	12.9	13.9	-2.1	-3.9	2.6	-0.9	0.1

²¹ Mały rocznik statystyczny Polski 2005. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2005.

²² За даними Євростат (Eurostat yearbook 2006-07)

Словаччина	22.4	23.6	-3.4	-3.5	0.6	-1.0	0.4
-------------------	------	------	------	------	-----	------	-----

Зважаючи на думку підприємців („Rzeczpospolita", 4.12.2004) вражаючи економічні показники 2004 р. були у першу чергу наслідком вступу до ЄС, а не результатом природного кон'юнктурного циклу. Вступ Польщі до Європейського Союзу суттєво вплинув на поліпшення очікувань суб'єктів господарювання щодо майбутньої кон'юнктури і прискорив інвестиційні рішення у великих фірмах. Поряд з тим, перспектива отримання грантів ЄС спричинила тимчасове обмеження інвестицій у малих фірмах.

Продуктивність праці на особу серед зайнятих, ЄС-25 = 100²³

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
EU-15	107.5	107.1	106.8	106.6	106.3	106.3
Зона євро	108.5	107.8	107.0	106.7	106.2	106.3
Чеська Республіка	58.5	59.6	59.9	62.0	64.2	68.4
Естонія	42.4	43.5	45.7	47.9	50.9	55.9
Кіпр	79.3	78.7	77.3	73.7	75.3	75.7
Латвія	38.3	39.4	40.2	41.3	42.6	46.2
Литва	41.0	44.8	44.8	47.1	49.5	52.5
Угорщина	60.6	64.2	66.6	66.8	68.1	69.1
Мальта	90.2	85.5	86.5	83.8	81.1	80.2
Польща	51.3	50.3	51.5	59.5	62.0	62.2
Словенія	69.8	71.2	70.9	72.4	75.0	75.8
Словацька Республіка	54.5	55.9	59.0	58.8	60.3	62.2

Сценарій переведення економіки на дорогу швидкого зростання знаходить підтвердження в теперішніх аналізах макроекономічної ситуації і ринку, проведених як польськими так і зарубіжними інституціями.

У 2005 році польська економіка знаходилася на шляху зростання. ВВП досяг приблизно 330 млрд. доларів США та збільшився у порівнянні з 2004 роком на 3,2%, а у I півріччі 2006 р. збільшення ВВП

²³ За даними Євростат (Eurostat yearbook 2006-07)

склало 5,2%. Вказане вище відбувається завдяки збільшенню експорту, індивідуального споживання та інвестицій. Також відбувається збільшення реалізованої промислової продукції (12,6% у 2004 році та 3,8% у 2005 році та 12,3% у I півріччі 2006 р.). Третій рік поспіль високий темп виробництва спостерігався у секторах із значною долею виробництва, яке йде на експорт, як, наприклад, у виробництві: машин та обладнання (зростання на 60%), виробів з металів (51%), виробів з пластмас та виробів з гуми (49%). У 2003-2005 рр. Виробництво автомобілів збільшилось у 2,1 рази. Найшвидше збільшується виробництво інвестиційних засобів, тому що погравлюється інвестиційний попит. Натомість, зменшення потреби в енергоносіях підтверджує подальше зниження енергоємності економіки. Будівництво у 2005 році та в I півріччі 2006 року також знаходилося серед секторів економіки, які найбільш швидко розвивалися. У порівнянні із середньою кількістю квартир, виданих у експлуатацію у 1996-2005 рр., зростання склало 48%²⁴.

У 2006 р. ВВП Польщі (у поточних цінах) сформувався на рівні 1 046,6 млрд.зл і був реально на 5,8% вищий у порівнянні з 2005 р. (у цінах попереднього року) (у 2005 р., в порівнянні з 2004 р., приріст ВВП складав 3,2%).

За повний 2006 р. додана вартість бруто у національному господарстві Польщі була реально вища, у порівнянні з 2005 р., на 5,8%. У 2005 р. її приріст, у сосунку до 2004 р., склав 3,3%. У 2006 р. додана вартість бруто у промисловості виросла на 7,7%, у порівнянні з 2005 р., проти 3,9% у 2005 р. Додана вартість бруто у будівництві у 2006 р., в порівнянні з попереднім роком, виросла на 14,6%, проти 7,2% у 2005 р. У 2006 р. додана вартість бруто у секторі ринкових послуг у порівнянні з попереднім роком, виросла на 5,0%. У 2005 р., відповідно, цей показник складав 3,6%. У 2006 р. національний попит і ВВП реально зростали у такому самому темпі – на 5,8%. В 2005 р. зростання національного попиту складало 2,4%, при зростанні ВВП на о 3,5%. Валове споживання у 2006 р. перевищило рівень попереднього року на 4,4%, в тім індивідуальне споживання на 5,2% (у 2005 р. відповідно: 2,6%, а також 1,8%). У 2006 р., у порівнянні з попереднім роком, витрати бруто на основні засоби зросли на 16,7%, проти зростання на 6,5% у 2005 р. Рівень інвестицій (тобто відношення вкладень в основні засоби бруто до ВВП бруто, обрахована у поточних цінах) у національному господарстві зріс із 18,2% у 2005 р. до 20,1%. У порівнянні з 2003, передвступним, роком, зміни ще більш суттєві (табл.).

²⁴ За даними відділу торгівлі і інвестицій Посольства Республіки Польща в Україні, <http://inter-biz.meta.ua/obzor-polska-2.php>

Реальна динаміка ВВП у Польщі в 2000-2006 р. (середньорічні ціни попереднього року)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	попередній рік = 100						
Споживання загалом	102.8	102.2	102.9	102.5	104.0	102.6	104.4
в тім:							
Споживання							
- індивідуальне	103.0	102.2	103.3	101.9	104.3	101.8	105.2
Акумуляція бруто	103.9	86.6	92.8	103.3	114.7	101.4	111.5
в тім:							
Видатки бруто							
основні засоби	102.7	90.3	93.7	99.9	106.4	106.5	116.7
Національний попит	103.1	98.6	100.9	102.7	106.0	102.4	105.8
ВВП бруто	104.2	101.1	101.4	103.8	105.3	103.5	105.8
в тім: додана							
вартість бруто	103.9	101.2	101.3	103.6	105.1	103.3	105.8
в тім:							
Промисловість	106.3	99.3	99.5	107.8	110.5	103.9	107.7
Будівництво	99.6	92.5	91.0	97.1	101.8	107.2	114.6
Ринкові послуги	104.5	102.3	103.2	102.4	104.2	103.6	105.0

Джерело: Департамент національних рахунків і фінансів GUS.

Економіка Польщі знаходиться на вершині швидкого росту - за рівнем зростання ВВП Польща є одним із членів ЄС, який найшвидше розвивається, разом з прибалтійськими державами, Ірландією та Словаччиною. Збереження цієї позитивної тенденції на найближчі роки повинно спричинити нівелювання прогалів у розвитку і відмінностей щодо рівня заможності між Польщею і старими державами-членами ЄС.

Згідно очікувань перед приєднанням, наступило виразне зміцнення польської валюти. Середньомісячні курси злотого щодо євро і американського долара змінилися з відповідно 4,76 злотий/євро і 3,96 злотий/американський долар у квітні 2004 р. до 3,98 злотий/євро і 3,06 злотий/американський долар у лютому 2005 р., а в середньому за січень 2007 р 3,88 злотий/євро і 2,98 злотий/американський долар у лютому 2007 р.²⁵ Головним чином, це сталося внаслідок значного притоку так званого портфельного капіталу і попиту на польські

²⁵ За даними Національного банку Польщі, <http://www.nbp.gov.pl/kursy/archiwum/internet.xls>

державні облигації та акції, а також у результаті появи сприятливіших умов для експансії польського експорту. Однак зміцнення златого, яке виникає, серед іншого, через зростання польської економіки внаслідок приєднання, стало приводом до занепокоєння польських експортерів. Разом з тим значний ріст вартості польської валюти донині не став бар'єром для польського експорту товарів. Він також не став суттєвою проблемою для фірм сектору МСП, які беруть участь у міжнародному обміні і для яких потенційно найбільш небезпечними є курсові ризики.

Середньомісячні курси валют до польського златого, 2004-2006 рр.

2004 р.

	JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEP	OCT	NOV	DEC
1USD	3.7349	3.8457	3.8903	3.9587	3.9360	3.7867	3.6430	3.6434	3.5827	3.4602	3.2830	3.0954
1EUR	4.7116	4.8542	4.7683	4.7581	4.7290	4.5932	4.4686	4.4355	4.3764	4.3235	4.2620	4.1438

Пересічно за рік 1 дол. – 3,6540, 1 євро – 4,5340

2005 р.

	JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEP	OCT	NOV	DEC
1USD	3.1033	3.0601	3.0492	3.2053	3.2909	3.3365	3.3992	3.2871	3.1952	3.2600	3.3672	3.2518
1EUR	4.0816	3.9841	4.0209	4.1510	4.1827	4.0603	4.0973	4.0450	3.9247	3.9261	3.9721	3.8559

Пересічно за рік 1 дол. – 3,2348, 1 євро – 4,0254

2006 р.

	JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEP	OCT	NOV	DEC
1USD	3.1599	3.1744	3.2229	3.1982	3.0491	3.1713	3.1492	3.0454	3.1153	3.0919	2.9735	2.8868
1EUR	3.8245	3.7937	3.8748	3.9194	3.8941	4.0164	3.9970	3.9014	3.9702	3.9026	3.8299	3.8130

Пересічно за рік 1 дол. – 3,1025, 1 євро – 3,8951

Джерело: Національний банк Польщі, <http://www.nbp.gov.pl/kursy/archiwum/>

Після періоду перманентного зміцнення польської валюти настало її тимчасове послаблення у 2005 і 2006 р. На послаблення валюти мали вплив політичні чинники, пов'язані з достроковими парламентськими виборами та виборами в органи самоврядування в Польщі, а також економічні чинники, пов'язані з передбачуваним підвищенням процентних ставок у США, і прогнозоване зниження процентних ставок Радою Грошової Політики.

Рівень інфляції, який спостерігався у перші місяці після вступу Польщі, був значно вищим, ніж в інших країнах, які вступили у той самий період до Союзу. Передбачувалося, що протягом року інфляція буде триматися в межах 3-4%, а наближення польських цін до середніх в країнах ЄС буде розтягнуте в часі. Тим часом зміни рівня

інфляції, зафіксовані в 2004 р., виявилися динамічнішими. Інфляція, яка розраховувалася відносно попереднього року, зростає стрибкоподібно з 2,2% у квітні до 4,4-4,6% в наступних місяцях 2004 р., перейшовши прогнозовану межу 4%, щоб потім на початку 2005 р. впасти до рівня 3,6-3,7%, тобто до зафіксованого в попередніх прогнозах рівня. Найвищий стрибок цін стався у травні і червні 2004 р. і був наслідком значної зацікавленості польськими товарами сільгоспвиробництва, яка стала помітною після 1 травня з боку закордонних споживачів²⁶.

Проте на вищий рівень інфляції за рік вплинули не лише чинники, пов'язані з приєднанням, але й загальні тенденції світового господарства, утому числі зростання цін на сировину, головним чином на нафту.

Також не передбачалося значного зростання попиту на польські товари сільгоспвиробництва з боку іноземних споживачів, що внаслідок обмежених можливостей швидкого збільшення пропозиції привело до несподівано швидкого зрівняння цін на сільськогосподарську продукцію в Польщі та ЄС, Загалом ціни на продукти харчування та безалкогольні напої зросли за 2004 р, в середньому на 6,3% і були одним з основних проінфляційних чинників (ріст цін на продукти харчування після 1 травня виразно був вищим від середньорічного рівня і коливався в окремі місяці 2004 р. межах 7,7-9,3%). Ріст цін у цей період був настільки високий і раптовий, що процес вирівнювання майже закінчився.

Згідно даних ЮНКТАД вартість прямих зарубіжних інвестицій у регіоні новоприєднаних країн ЄС 2004-2005 рр. зростала досить динамічно²⁷. Підкреслюється, що надходження ПЗІ до країн ЦСЄ характеризується помітними коливаннями. Після скорочення напливу ПЗІ в 2003 р., коли вартість інвестованого зарубіжного капіталу складала 27 млрд. дол., у 2004 р. відбулося зростання до 36,5 млрд. дол. США (рис. 2). Посилення зацікавленості інвесторів країнами ЦСЄ ґрунтується передусім на розширенні ЄС.

Традиційно великі об'єми ПЗІ в даному регіоні і їх відносно висока прибутковість привели до значного дефіциту прибуткової частини балансу низки країн. Іноземні інвестори реінвестують велику частину свого прибутку, але вже з'явилися ознаки перетікання їх капіталу в країни Південно-східної Європи, оскільки в більшості країн ЦСЄ приватизація майже завершена і для продажу залишилося мало привабливих активів. Разом з тим приватизація деяких підприємств, таких, як "Чеський телеком", у разі її проведення може забезпечити приплив капіталу в крупних об'ємах. У коротко- і середньостроковій

²⁶ За даними GUS, http://www.stat.gov.pl/wyniki_wstepne/inflacja/archiwum.htm

²⁷ Звіт про світові інвестиції. ЮНКТАД, 2005, 2006 (на www.unctad.org).

перспективі збільшенню об'ємів внутрішніх і іноземних інвестицій у всіх країнах регіону ЦСЄ сприятимуть ресурси ЄС.

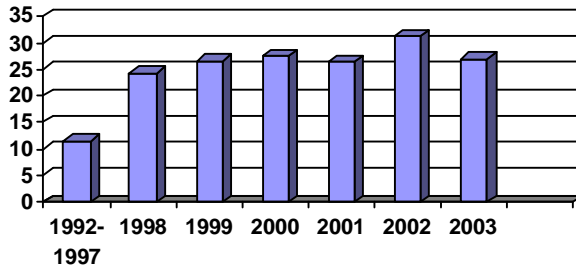

Рис. 2. ПЗІ в регіоні ЦСЄ, млрд. дол.

Притік прямих зарубіжних інвестицій, млрд. дол.

Регіон/країна	2004	2005	2006	Відносний приріст 2006 до 2005 рр. (%)
Світ	710.8	916.3	1 230.4	34.3
Розвинуті країни	396.1	542.3	800.7	47.7
Європа	217.7	433.6	589.8	36.0
Європейський Союз	213.7	421.9	549.0	30.1
ЄС-15	185.2	387.9	510.7	31.7
Франція	31.4	63.6	88.4	39.0
Німеччина	- 15.1	32.7	8.1	- 75.1
Італія	16.8	20.0	30.0	50.2
Об'єднане Королівство	56.2	164.5	169.8	3.2
<i>Нові 10 країн-членів ЄС</i>	<i>28.5</i>	<i>34.0</i>	<i>38.4</i>	<i>12.8</i>
Чеська Республіка	5.0	11.0	5.4	- 50.8
Угорщина	4.7	6.7	6.2	- 7.3
Польща	12.9	7.7	16.2	109.9
США	122.4	99.4	177.3	78.2
Японія	7.8	2.8	-8.2	- 395.5
Країни що розвиваються	275.0	334.3	367.7	10.0

Джерело: UNCTAD Investment Brief. Number 1, 2007.

У 2005 і 2006 рр. темпи притоку ПЗІ по країнах регіону навіть посилювалися – передусім за рахунок показників Польщі, які компенсували навіть певне сповільнення темпів деяких країнах, як-от Угорщина та Чехія. За відносним рівнем надходження ПЗІ Польща випереджала всі держави регіону і була на другому (після Казахстану) місці у світі. Тому вважаємо за доречне коротко зупинитися на аналізі

динаміки ПЗІ саме у Польщі як найбільш показовій для ситуації в економіці після вступу до ЄС.

Фактори, що приваблювали притік капіталів у країни ЦСЄ²⁸

	Фактори	Вид потоку капіталу	Період
1.	Міжнародна конкурентоздатність заробітної плати – зв'язок з продуктивністю праці, економічні умови, що покращуються з часом	ПЗІ, портфельні інвестиції	з 1991 р.
2.	Приватизація і зростання ринку капіталу в Польщі	ПЗІ, портфельні інвестиції	з 1991 р.
3.	Спред процентних ставок (в 1990-х рр. все менше пристосовуються до очікуваного зниження валютного курсу)	Портфельні, кредити корпораціям-резидентам	1992-2005 рр. (Q3)
4.	Більше впевненості в монетарному регулюванні	В основному портфельні	з 1992 р.
5.	Вступ в ЄС і пов'язані з цим перспективи	Всі типи	з 1994 р.
6.	Більш низькі у порівнянні з іншими країнами ЄС і такі що знижуються з часом ставки податків на прибуток корпорацій	ПЗІ, портфельні інвестиції	з 1997 р.

Іноземні інвестиції суттєвим чином впливають на економічні перетворення у Польщі. Від 1990 до 2005 року їх обсяг досяг рівня 90 млрд. доларів США та надалі збільшується. Таким чином Польща стала одним з найбільших у Європі ринків для іноземних інвесторів. Найважливішим іноземним інвестором в Польщі є інвестиційно-капітальні та виробничі групи з Франції, Голландії, Німеччини, Великобританії, Італії, Швеції, Данії та Японії. Ці інвестиції знаходяться практично в усіх секторах польської економіки (промисловість, торгівля, банки тощо), спричиняючи до модернізації та збільшення здібностей до розвитку, в т.ч. експортних можливостей, а також до введення нових, ефективніших, методів організації та управління та створювання нових місць праці.

²⁸ За: «Опыт Польши по либерализации потоков капитала и политике гибкого обменного курса»/Збигнев Полански/ Национальный банк Польши, Варшавская Школа экономики. – Минск, 16 декабря 2005 г.

**Деякі розділи рахунку капіталу, Польща, 1995-2004 рр.
(за роками, USD млрд.)²⁹**

Розділ	1995	1997	1999	2000	2001	2004
1. ПЗІ в Польщі	3.7	4.9	7.3	9.3	5.7	12.6
2. Портфельні інвестиції	1.2	1.3	0.7	3.4	1.1	10.9
3. Фінансові деривативи	0.0	-0.01	0.6	0.3	-0.4	0.2
4. Запозичення корпорацій (запас)	2.8	4.2	9.8	11.9	14.2	20.1
5. Активи офіційних резервів (запас)	15.0	21.4	27.3	27.5	26.5	36.8

Аналіз структури притоку ПЗІ у регіон показує зростання частки вкладень типу “Greenfield” – у зведення підприємств “з нуля”. У Польщі в 2002 р. Було таких було зафіксовано 37% від загального числа інвестицій, в 2003 р. – 51%, а в 2004 р. – вже 58%. Натомість частка приватизації в ПЗІ помітно скоротилася – від 36% у 2002 до 17% у 2004 р³⁰. Решту складала інвестиції в поглинання і злиття.

Сценарії членства спиралися на тезу: вступ Польщі до ЄС зміцнить фінансову систему та інвестиційну привабливість країни. що приведе до зростання притоку іноземного капіталу до Польщі. 2004 р. характеризувався істотним ростом інвестицій. які. підраховані лише на підставі угод. зросли приблизно на 50% і склали понад 6 млрд. дол. США. Крім того, результатом продуманого приєднання до процесу інтеграції в 2004 виявився значний ріст довіри з боку фінансових ринків до польської економічної політики який супроводжувався ростом попиту на польські казначейські папери і зменшення довготермінових процентних ставок. Польська агенція інформації і зарубіжних інвестицій зафіксувала у 2004 році 24 проекти загальною вартістю близько 3 млрд. зл., завдяки чому було утворено 7 тис. нових місць праці.

Хоча прогнози безпосередньо не стосувалися впливу інтеграції на ситуацію на Варшавській біржі цінних паперів, однак очевидне у 2004 р. зростання зацікавленості закордонних інвесторів (як європейських. так і

²⁹ Опыт Польши по либерализации потоков капитала и политике гибкого обменного курса/Збигнев Полански/ Национальный банк Польши, Варшавская Школа экономики. – Минск, 16 декабря 2005 г.

³⁰ За даними PAIiZ.

зі Сполучних Штатів Америки до польського ринку цінних паперів вимагає короткого коментаря. У 2004 р. індекси варшавської біржі цінних паперів (WIG, WIG-20) показували виразну тенденцію до зростання (ріст за рік відповідно 27% і 24%). Ці тенденції збереглися також протягом 2005 р. коли публікація добрих фінансових результатів найбільших польських фірм і банків стала істотним чинником, який стимулював дальший попит іноземних інвесторів на польські цінні папери. Індекс WIG-20 перевищив рівень 2000 пунктів. а WIG, здолавши 28500 пунктів, побив історичний рекорд, але на цьому не зупинився і у лютому 2007 р. перевищив позначку 53000, а WIG-20 – 3400³¹.

ПЗІ акції у нових членах ЄС, млрд. євро (2004 р.)³²

	Відтік				Притік				Нетто			
	EU-25	EU-15	JP	US	EU-25	EU-15	JP	US	EU-25	EU-15	JP	US
ЄС	:	:	55.9	486.6	:	:	59.8	550.2	:	:	-4.0	-63.5
Чехія	2.1	1.0	0.0	0.0	36.4	35.3	0.6	2.3	-34.3	-34.3	-0.6	-2.2
Естонія	1.0	0.1	0.0	0.0	6.3	6.2	0.0	0.4	-5.3	-6.1	0.0	-0.4
Кіпр	-1.5	-1.3	0.0	0.0	3.2	2.8	0.0	0.1	-4.7	-4.1	0.0	-0.1
Латвія	0.1	0.0	0.0	0.0	2.2	1.9	0.0	0.2	-2.2	-1.9	0.0	-0.2
Литва	0.2	0.0	0.0	0.0	3.6	3.0	0.0	0.3	-3.4	-3.0	0.0	-0.3
Угорщина	2.6	0.5	0.0	0.0	31.1	30.9	0.6	1.7	-28.5	-30.4	-0.6	-1.7
Мальта	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Польща	1.3	1.1	0.0	0.1	53.5	52.2	0.4	4.6	-52.2	-51.1	-0.4	-4.5
Словенія	0.7	0.5	0.0	0.1	4.1	3.9	0.0	0.1	-3.4	-3.4	0.0	0.0
Словаччина	0.3	0.0	0.0	0.0	10.4	8.7	0.0	0.6	-10.1	-8.8	0.0	-0.6

За даними дослідження компанії Ernst&Young, Центральна і Східна Європа є найпривабливішою зоною для інвестицій. В середньому прибутковість ринку акцій ЦЄ - 20-25%, облігацій - до 10%, а інвестфондів - 10-16%³³. В Угорщині і Польщі фондові індекси у 2005 р. не опускалися нижче 30%. З країн ЦЄ виняток становила тільки Словенія, прибутковість ринку акцій якої минулого року знизилася майже на 5%. Прибутковість, відповідну показникам зростання фондового ринку акцій, забезпечують і інвестиційні фонди цих країн, які вкладають активи в цінні папери. В Чехії, Словаччині, Польщі і Угорщині ринок інвестиційних фондів дуже розвинений (активи інвестфондів перевищують 5-8% ВВП).

Польща, як член Європейського Союзу, притягує інвесторів непорівняльним з іншими новими членами Союзу розміром ринку збуту. Також позитивні тенденції в польській економіці, які

³¹ За даними <http://gielda.wp.pl>

³² За даними Євростат (Eurostat yearbook 2006-07)

³³ Взгляд на IPO – тенденції, возможности, решения. 2006. www.ey.com

проявилися за останні роки і позитивні оцінки польської економіки, дані міжнародними інституціями, вплинули на зростання довіри іноземних інвесторів і стимулюють до розміщення капіталу, що відбивається на розвитку ситуації на ринку цінних паперів. Інвестори звертають увагу на акціонерні підприємства регіону Центрально-Східної Європи. вважаючи, що добра макроекономічна ситуація сприятиме збільшенню прибутку цих підприємств, а потім і вартості їх акцій. Важливим є той факт, що в результаті приєднання до ЄС інвестуванням у Польщі цікавиться щоразу більший відсоток підприємств із сектора МСП. Зростаючим інтересом користується також сфера послуг.

Перший рік членства в Євросоюзі не підтвердив також побоювань щодо негативного сальдо фінансових потоків між країнами ЦСЄ і бюджетом ЄС. У 2004 р. Польща зафіксувала значне фінансове перевищення у відносінах з бюджетом ЄС. Внівши до спільного бюджету ЄС 1,2 млрд. євро, за даними Міністерства Фінансів, Польща отримали трансферів на суму близько 2,8 млрд. євро. Дві третини трансферів склали кошти з «передвступних» і структурних фондів, призначені на розвиток та інвестиції³⁴.

Зобов'язання бюджету ЄС щодо Польщі з огляду на участь у структурних фондах у 2004-2006 рр. складала приблизно 4 млрд. за рік, а в 2007-2013 рр. ці квоти досягнуть близько 11 млрд. євро щороку. Нові можливості прискорення розвитку економіки країн ЦСЄ будуть пов'язані зі значно більшими коштами, доступними у новій фінансовій перспективі Євросоюзу в 2007-2013 рр. Сума повинна сягнути загалом понад 70 млрд. євро (разом з власними фінансовими засобами це дозволить нагромадити 142 млрд. євро, які будуть скеровані на розвиток інфраструктури, людського капіталу, зменшення диспропорції у розвитку регіонів і вирішення проблем реструктуризації сільської місцевості).

Торгівля

Протягом першого року членства динаміка експорту була нових країн-членів була виразно вищою від темпів росту імпорту. У Польщі, наприклад, зріс також експорт товарів які викликали найбільші сумніви, насамперед молочних і м'ясних продуктів. Щодо деяких інших явищ, пов'язаних з приєднанням, проявився «ефект перших чотирьох місяців». Найвищу динаміку обміну зафіксовано у місяці, що передували вступу: протягом січня-квітня 2004 р. експорт зріс порівняно з аналогічним періодом 2003 р. на 44.3%, тоді як протягом

³⁴ Polska w Unii Europejskiej: doświadczenia pierwszego roku członkostwa. – Warszawa: UKIE, 2005.

травня-грудня - на 35% (імпорт відповідні на 39.7% і 24.8%)³⁵. Зростання зовнішнього товарообігу в місяці перед вступом до ЄС пояснюється побоюваннями, пов'язаними з приєднанням, як психологічного характеру, так і перед наданням європейських номерів податкової ідентифікації, запровадженням нових засад звітності, занепокоєнням, викликаним необхідністю дотримання європейських норм і стандартів до 1 травня або очікуваним підвищенням ставки ПДВ. Зростає зовнішній попит на товари походження з ЦСЄ. Певне прискорення темпів зростання імпорту, яке було зафіксоване в перші місяці 2004 р., насамперед, мало спекулятивний характер, зумовлений бажанням уникнути вищих ставок ПДВ (у випадку товарів, поставлених з ЄС, наприклад, нових автомобілів), або вищих митних бар'єрів (у випадку товарів, поставлених з третіх країн, як-от товари сільгоспвиробництва).

Позитивні тенденції в торгівлі регіону спостерігаються і надалі. Упродовж 2005 р. порівняно з 2004 р. експорт зріс пересічно від приблизно 12 до 30 відсотків, імпорт – від 9,1 (Угорщина) до 24,7 (Литва). Від'ємне сальдо було на рівні 0.9 млрд. дол. США (у минулому році - 1.5 млрд дол. США). Торговий баланс Від'ємне торгове сальдо, скорочується, що характерно передусім для торгівлі з країнами ЄС (табл.).

Зовнішня торгівля товарами, млрд. євро³⁶

	Експорт			Імпорт			Баланс	
	2004	2005	2004-05 приріст %	2004	2005	2004-05 приріст%	2004	2005
Чехія	55.5	63.0	13.6	56.3	61.7	9.7	-0.8	1.3
Естонія	4.8	6.2	29.1	6.7	8.1	20.4	-1.9	-1.9
Кіпр	0.8	1.2	55.3	4.4	5.1	14.9	-3.7	-3.9
Латвія	3.2	4.2	28.9	5.7	7.0	22.6	-2.5	-2.8
Литва	7.5	9.5	27.0	10.0	12.4	24.7	-2.5	-2.9
Угорщина	44.7	50.2	12.5	48.7	53.1	9.1	-4.0	-2.8
Мальта	2.0	1.8	-8.5	3.0	2.9	-2.0	-1.0	-1.1
Польща	60.3	71.9	19.1	72.1	81.2	12.6	-11.8	-9.3
Словенія	13.2	15.4	17.0	14.3	16.3	13.9	-1.1	-.9
Словаччина	22.2	25.8	16.3	23.7	28.4	20.0	-1.6	-2.7

Внутрішньосоюзна міждержавна торгівля товарами, млрд.євро, 2005 р.³⁷

³⁵ Polska w Unii Europejskiej: doświadczenia pierwszego roku członkostwa.– Warszawa: UKiE, 2005.

³⁶ За даними Євростат (Eurostat yearbook 2006-07)

	Експорт		Імпорт		Баланс
	Млрд євро	Частка в ЄС-25, %	Млрд євро	Частка в ЄС-25, %	Млрд євро
Чехія	53.1	2.5	50.0	2.4	3.0
Естонія	4.8	0.2	6.1	0.3	-1.3
Кіпр	0.8	0.0	3.5	0.2	-2.6
Латвія	3.2	0.1	5.3	0.3	-2.1
Литва	6.2	0.3	7.3	0.4	-1.1
Угорщина	38.3	1.8	35.8	1.7	2.6
Мальта	0.9	0.0	2.2	0.1	-1.2
Польща	55.5	2.6	60.6	2.9	-5.1
Словенія	10.2	0.5	12.7	0.6	-2.5
Словаччина	22.0	1.0	22.4	1.1	-0.4

Передбачалося, що реструктуризація польських підприємств дозволить суттєво покращити динаміку експорту аж у 2010-2014 рр³⁸. Тим часом з травня до грудня 2004 р. від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі знизилося на близько 1.4 млрд. дол. США порівняно з відповідним періодом попереднього року, а від'ємне сальдо з 15-ма країнами ЄС - навіть на 2.3 млрд. дол. США. Вища, ніж очіувалося, динаміка експорту при одночасному вагомому зміцненні златого вказує на те, що процес пристосування і реструктуризації до вимог ЄС у багатьох підприємствах закінчився. Фактично, підприємства значно раніше і краще, ніж передбачалося, підготувалися до загострення конкуренції, викликаного введенням польської економіки в рамки Спільного Ринку. Усунення мит і нетарифних бар'єрів після 1 травня 2004 р. спричинило ріст експорту споживчих товарів сільськогосподарського виробництва до 60% у випадку з країнами ЄС-15 і 50% - ЄС-9. Однак треба звернути увагу на те, що класичні статистичні торгові результати інтеграції проявилися в цих галузях значно раніше, оскільки найбільші реструктуризаційні зміни сталися вже у 90-х роках, після встановлення зони вільної торгівлі цими товарами, головним чином, завдяки істотним іноземним інвестиціям. Динаміка імпорту після входження Польщі до ЄС майже не змінилася, а отже не було «лібералізаційного шоку», на можливість якого вказувалося перед приєднанням.

Головними торговельними партнерами країн ЦСЄ залишаються держави ЄС (табл.). Водночас треба підкреслити зростання частки третіх країн у товарообміні, що було стимульовано зниженням митних

³⁷ За даними Євростат (Eurostat yearbook 2006-07)

³⁸ Bilans korzyści i kosztów przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, UKiE. Warszawa, 2003.

ставок на промислові товари після прийняття спільного митного тарифу.

Перед приєднання висловлювалися побоювання, що після 1 травня 2004 р., в результаті попереднього запровадження віз, погіршаться економічні відносини з державами Східної Європи, але перспектива приєднання і наближення кордонів ЄС до держав колишнього СРСР принесли зростання зацікавленості місцевих підприємств інвестиціями в Росію і Україну. У 2004 р. вартість польських інвестицій у цих державах склала понад 100 млн. злотих (близько 50 млн. злотих у Росії і близько 60 млн. злотих в Україні).

У товарообміні зі східними сусідами також проявляється безпосередній «союзний ефект». Посилення експорту до Росії та України може бути пов'язане з наданням місцевим виробникам експортних дотацій з фондів ЄС у торгівлі товарами сільгоспвиробництва. Протягом травня-грудня 2004 р. видатки з Агенції Сільськогосподарського Ринку у Польщі склали близько 120 млн. злотих на компенсацію експорту окремих груп споживчих товарів сільськогосподарського виробництва.

Ринок праці

У передвступних прогнозах передбачалося, що членство у ЄС буде тільки одним з чинників, які впливатимуть на рівень безробіття, причому цей вплив мав бути позитивним. Вказувалося, що процес поліпшення ситуації на ринку праці буде, однак, довготривалим і на радикальну позитивну зміну ситуації на ринку праці можна буде розраховувати лише в перспективі кількох років (прогнозувалося, що в 2014 р. рівень безробіття складе 12%). Водночас стверджувалося, що у випадку сценарію ізоляції і неприєднання на поліпшення ситуації на ринку праці взагалі не можна сподіватися³⁹.

Оцінка впливу вступу до ЄС на ринок праці повинна враховувати різну обумовленість і регіони. Як це має місце в інших сферах, неможливо відділити наслідки самої інтеграції від інших чинників, які різнобічно впливають на формування ситуації на ринку праці, у тому числі на стабілізацію і поступове поліпшення ситуації на ринку праці. Ключовим елементом, який впливає на ринок праці, є специфіка демографічної ситуації, яка виникає з повоєнних демографічних піднесень і спадів. Демографічна ситуація помітно поліпшується із вступом до ЄС (рис. 3). Крім того, необхідним чинником обмеження безробіття є відповідна політика, яка проводиться на центральному і місцевому рівнях. У цьому відношенні членство країн ЦСЄ у

³⁹ Bilans korzyści i kosztów przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.– Warszawa: UKIE, 2003.

Європейському Союзу суттєвим каталізатором, який, однак, має бути доповнений іншою діяльністю.

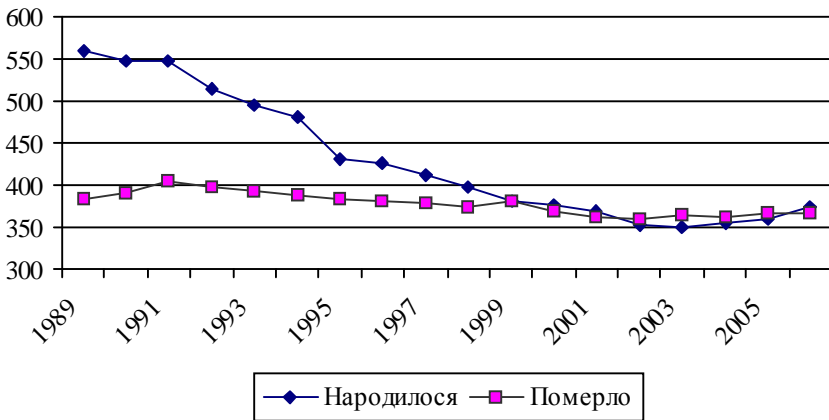

Рис. 3. Природний рух населення Польщі у 1989-2006 рр.⁴⁰

В останній рік на ситуацію на місцевих ринках праці впливали високі темпи економічного зростання і пов'язані з ним результати експорту, а також всі супутні так званому приєднано бумові явища (серед іншого – ріст проінвестиційної орієнтації підприємств). Напрямо цього впливу безпосередньо ще не проявився хоча би в радикальному збільшенні кількості працюючих чи зменшенні

Проте залишається фактом те, що після кількох років виразного росту безробіття і постійного скорочення працюючих, який спостерігався з 1998 р. (друга хвиля безробіття) в Польщі, у 2003 р. ситуація почала стабілізуватися, а з 2004 р. безробіття знижується і повільно зростає зайнятість (zarejestrowane безробіття зменшилося з 20% на кінець 2003 р. до 19.1% на кінець 2004 р. і 17% у 2005 р. Ця тенденція тривала і в 2006 р. Треба підкреслити, що період з 2004 р. був для Польщі найкращий після 1997 р. За динамікою на ринку праці. Подібна ситуація спостерігається у більшості нових членів ЄС (табл.).

⁴⁰ Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2006 roku // GUS, Warszawa, 2007.

Динаміка безробіття, %

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	:	:	:	9.4	9.1	8.6	8.4	8.8	9.0	9.1	8.8
EU-15	10.1	10.2	9.9	9.3	8.6	7.7	7.3	7.6	8.0	8.1	7.9
Зона євро	10.5	10.7	10.6	10.0	9.1	8.1	7.9	8.3	8.7	8.9	8.6
Чехія	:	:	:	6.4	8.6	8.7	8.0	7.3	7.8	8.3	7.9
Естонія	:	:	9.6	9.2	11.3	12.8	12.4	10.3	10.0	9.7	7.9
Кіпр	:	:	:	:	:	4.8	3.9	3.6	4.1	4.6	5.3
Латвія	:	:	:	14.3	14.0	13.7	12.9	12.2	10.5	10.4	8.9
Литва	:	:	:	13.2	13.7	16.4	16.5	13.5	12.4	11.4	8.3
Угорщина	:	9.6	9.0	8.4	7.0	6.4	5.7	5.8	5.9	6.1	7.2
Мальта	:	:	:	:	:	6.7	7.6	7.5	7.6	7.3	7.3
Польща	:	:	10.9	10.2	13.4	16.1	18.2	19.9	19.6	19.0	17.7
Словенія	:	6.9	6.9	7.4	7.3	6.7	6.2	6.3	6.7	6.3	6.5
Словаччина	:	:	:	12.6	16.4	18.8	19.3	18.7	17.6	18.2	16.3

Економічні процеси зробили ринок праці динамічним, забезпечили притік трудових ресурсів, а в деяких секторах, наприклад у сільському господарстві, обмежили темпи зменшення зайнятості і навіть призвели до сезонного збільшення кількості місць праці. Це сталося завдяки поліпшенню доходності сільськогосподарського виробництва, що в свою чергу стало внаслідком охоплення польських аграріїв механізмами Спільної аграрної політики ЄС. Водночас очевидно, що після поліпшення ситуації на ринку праці відсоток зайнятих у сільському господарстві знову почне зменшуватися на користь зростання зайнятості в інших секторах економіки. Через зростання експорту, почала зростати зайнятість у промисловості. Тому не підтвердилися побоювання, які однак не мали аналітичного підтвердження, що після вступу до ЄС процеси пристосування підприємств спричинять обмеження зайнятості працівників, наслідком чого мало бути радикальне зростання кількості безробітних. Навпаки, раніше проведена реструктуризація і на-полегливість фірм у дотриманні дисципліни видатків зумовили зростання зайнятості. Але не реалізувався також інший стереотипний прогноз – що після вступу до ЄС одразу суттєво почне зменшуватися безробіття.

Важливим чинником у розвитку ринку праці нових членів ЄС є діяльність органів регіонального і місцевого самоврядування та інших регіональних суб'єктів, насамперед їх активність у використанні засобів зі структурних фондів, а також у залученні вітчизняних і закордонних інвестицій. Очікується що рівень

безробіття, як і кількість доступних пропозицій праці, надалі буде залежати від конкретного регіону. Можна сподіватися відносно більшого покращання ситуації на ринку праці у західних регіонах, насамперед, Польщі. Крім цього, поліпшиться ситуація у великих містах і навколо них. Поліпшиться ситуація у прикордонних регіонах між новими країнами-членами ЄС.

Після приєднання важливим явищем була подальша практична еластичність ринку праці форм зайнятості та організації праці, а також зростаюче значення активної політики на ринку праці, наприклад, у субсидуванні зайнятості. Базові положення Європейського Союзу в царині Європейської Стратегії Зайнятості опосередковано стимулювали прийняття рішень, вигідних на національному рівні.

Загалом констатується висока динаміка змін на ринку праці після приєднання, серед яких головними є⁴¹:

- поведінка працедавців, які борються за переваги у конкуренції;
- посилення сезонного зростання кількості зайнятих порівняно з періодами високих темпів зростання ВВП у середині 90-х років;
- зростання кількості пропозицій праці в сільському господарстві;
- постійне зростання кількості зайнятих на підприємствах, скорельоване з більшою ротаційністю зайнятих (зростання значення зайнятості в окремі періоди року/ зайнятість по змінах);
- перевага зростання продуктивності над тиском заробітної плати;
- високий рівень субсидування зайнятості із суспільних засобів;
- у зв'язку зі вступом до ЄС прояв попиту на нові професії і спеціальності/ у тому числі у галузі нових технологій;
- спокійна хвиля еміграції з невеликою тенденцією росту порівняно з попередніми роками, яка послаблює напругу на внутрішньому ринку праці.

Після вступу не відбулося швидкої конвергенції заробітної плати, але така тенденція фіксується. Порівняно високий рівень безробіття надалі гальмує ріст очікувань працівників щодо підвищення заробітної плати. Однак можна надіятися, що в результаті поглиблення контактів місцевих суб'єктів господарювання з підприємствами з інших держав-членів ЄС і у зв'язку з процесом економічної конвергенції ситуація поліпшиться.

⁴¹ Polska w Unii Europejskiej: doświadczenia pierwszego roku członkostwa.– Warszawa: UKIE, 2005.

Після вступу до ЄС позитивним явищем стало значне спрощення правил зайнятості громадян країн ЦСЄ на ринках праці інших держав-членів ЄС. разом з повною відкритістю. З одного боку, рівень міграції до країн (Великобританія, Ірландія, Швеція), які вирішили відмовитися від обмежень, не спричинив ніяких змін на їхніх ринках праці, а з другого, побоювання виїзду висококваліфікованих кадрів не справдилися. Так, до вступу Польщі у ЄС в ЄС-15 легально працювало 450-500 тис. польських працівників, а до кінця 2005 р. цей показник не перевищив 600 тис. осіб.

Лібералізація ринку праці Євросоюзу викликає не тільки оптимізм у тих, хто збирається знайти роботу за рубежом, але і побоювання в самих нових країнах - членах ЄС, які побоюються «витоку мізків». Втім, хоча кількість тих, хто виїжджає у пошуках роботи за рубіж, росте, вона ніде ще не стала загрозливою. За даними міністерства праці Польщі, в 2004 році на сезонні або постійні роботи на територію ЄС виїжджали близько 600 тисяч поляків, або близько 1,5% населення. У 2005 і 2006 рр. ці показники ще зросли. При безробітті 17% така міграція навіть корисна.

Європа готується до чергового розширення – внутрішнього. Їй належить, залишаючись в колишніх своїх межах, "увібрати" мільйони людей - трудових мігрантів, які піднімуть економіку, розширять культурне різноманіття і європейську систему цінностей. Експерти оцінюють, що збільшення населення країни за рахунок іммігрантів на 1% додає 1,5% до зростання її ВВП⁴².

Закордонні міграції на постійне проживання (Польща)⁴³

	1990	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Іміграція (тис.)	2,6	8,1	7,5	7,3	6,6	6,6	7,0	9,5	9,3	11
Еміграція (тис.)	18,4	26,3	21,5	27,0	23,3	24,5	20,8	18,9	22,2	51
Сальдо (тис.)	-15,8	-18,2	-14,0	-19,7	-16,7	-17,9	-13,8	-9,4	-12,9	-40

Звісно, для "старожилів" Євросоюзу приємніше, якщо в ролі гастарбайтерів виступають жителі Східної Європи. Проте уряди країн Західної Європи починають розуміти це тільки зараз, а ще 2 роки тому, коли країни ЦСЄ вступили в Євросоюз, було упроваджено семирічний міграційний перехідний період. Водночас Великобританія, Ірландія і Швеція не стали вводити мораторій на трудову імміграцію з нових членів ЄС. І тепер з'ясується, що вони зовсім не зашкодили своїм трудовим ринкам, а навіть прискорили економічне зростання.

⁴² <http://demoscope.ru/weekly/2006/0239/gazeta08.php>

⁴³ Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2006 roku // GUS, Warszawa, 2007. http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/ludnosc/demografia/2006/demografia_do_2006.zip

Східноєвропейців насправді приїхало в десятки рази менше, ніж очікувалося. Наприклад, з травня 2004 року в МВС Великобританії реєструвалося всього близько 330 тисяч трудових мігрантів з нових країн ЄС. З них 59% - громадяни Польщі, 13% - Литви, 11% - Словаччини. В основному, це ті мігранти, які вже знаходилися в країні, працюючи нелегально, і тепер просто легалізувалися⁴⁴.

З 1 травня 2006 р. Іспанія, Фінляндія, Греція і Португалія відкрили свої ринки праці для громадян нових членів ЄС. Бельгія, Данія, Франція, Італія, Люксембург і Голландія виразили готовність відмінити обмеження в 2009 році. І лише Німеччина і Австрія, які безуспішно борються з високим рівнем безробіття, збережуть ці обмеження до опору, тобто до 1 травня 2011 року.

Проте можливості країн ЦСЄ як постачальників мігрантів до Західної Європи не безмежні – все їх населення складає близько чверті від західноєвропейського, а демографічна ситуація у них не краща, а у ряді випадків – навіть гірша, ніж в "старому" ЄС. Згідно прогнозам Євростату, до 2050 року в країнах ЦСЄ скорочення населення складе в середньому 12%, а лідером у депопуляції буде Болгарія із спадом на 34%. Це зумовлено тим, що з розширенням ЄС (а також і раніше) сотні тисяч громадян Східної Європи виїхали на захід у пошуках високих заробітків (всього з початку 90-х років їх число досягло 1 мільйона). За оцінками, в цілому зі сходу на захід Європи переміститься близько 3% населення, тобто близько 3 млн. осіб. Для Східної Європи це серйозне число, враховуючи той факт, що на захід вирушають, в основному, молоді, найбільш ініціативні і працездатні люди. Наприклад, з Латвії після вступу до ЄС виїхало 50 тисяч осіб. Причому, Брюссель тільки стимулює підживлення західноєвропейської економіки кадрами зі сходу, фінансуючи їх професійну підготовку для адаптації на трудовому ринку ЄС – на перекваліфікацію, підвищення кваліфікації і вирішення пов'язаних з глобалізацією проблем. У подальші 7 років на ці цілі ЄС виділить Латвії 4 млрд. євро. Європейський комісар у справах зайнятості і соціальних питань Владімір Шпідла відзначає, що "головною цінністю Європи є добре мотивовані кваліфіковані працівники". І ця "європейська цінність", природно осідає в основному в країнах "старого" ЄС45.

У підсумку відзначимо, що вже перші роки членства країн ЦСЄ в Європейському Союзі виправдали оптимістичні сподівання. Польща виділяється на фоні сусідніх держав, що одночасно вступили до Співтовариства, відносно кращою динамікою макроекономічних показників і перспективами соціально-економічного розвитку.

⁴⁴ Андрей МИЛОВЗОРОВ. О демографической ситуации в ЕС и перспективах миграции с востока. "Утро.ru", 17.03.2006.

⁴⁵ Андрей Миловзоров. О демографической ситуации в ЕС и перспективах миграции с востока. "Утро.ru", 17.03.2006.